

XVIII - XX ÁSIRLERDE TÜRKISTANDA TÁRBIYA, MEKTEP HÁM PEDAGOGIKALIQ PIKIRLERDİŇ RAWAJLANIWI

Qalenderova Nigarxan Kóbeysin qızı

Ajiniyaz atındaǵı NMPI Pedagogika fakulteti «Pedagogika» talim baǵdarı
1-kurs talabası.

Saparbaev Tajibay. (ilimiy basshı).

NMPI «Pedagogika» kafedrası docenti, P.I.K

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10890335>

Annotaciya. Maqalada 18-20 ásirlerde Turkistanda tárbiya, mektep hám pedagogikalıq pikirlerdiń dáslepki payda bolıwları onıń oziq oylı insanlar tárepine jetilistiriwleri sóz etiledi. Bul dáwirdegi aǵartıwshılıq oy pikirlerge iye insanlardıń miynetlerindeki tálim-tárbiyaǵa, kásip tańlawǵa baylanıslı bolǵan ideyaları sóz etiledi.

Tayanış tusinikler: Tárbiya, Turkistan, mektep, pedagogikalıq pikirler, Abdulla Avloniy, milliy tárbiya, medrese, Xorezmiy, Xiywa medreseleri, Künxoja Ibrayim ulı, Ajiniyaz Qosibay ulı.

PROMOTION OF EDUCATION, SCHOOL AND PEDAGOGICAL IDEAS IN TURKESTAN IN XVIII - XX CENTURIES.

Abstract. The article talks about the progressive use of education, school and pedagogical ideas in Turkey in the 18th - 20th centuries, and the education of advanced thinkers. During this period, the works of intellectuals who have enlightened thoughts talk about the ideas related to education and career choice.

Key words: Education, Turkestan, school, pedagogical ideas, Abdulla Avloni, national education, madrasa, Khorezmi, Khiva madrasas, Kunkhoja Ibrahim Oǵli, Ajiniyaz Kosibay Oǵli.

РАЗВИТИЕ ОБРАЗОВАНИЯ, ШКОЛЫ И ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ИДЕИ В ТУРКЕСТАНЕ В XVIII – XX ВЕКАХ.

Аннотация. В статье говорится о прогрессивном использовании образования, школы и педагогических идей в Турции XVIII – XX веков, воспитании передовых мыслителей. В этот период произведения интеллектуалов, обладающих просвещенными мыслями, рассказывают об идеях, связанных с образованием и выбором карьеры.

Ключевые слова: Образование, Туркестан, школа, педагогические идеи, Абдулла Авлони, национальное образование, медресе, Хорезмийское, Хивинское медресе, Кунходжа Ибрагим оглы, Ажинияз Косибай оглы.

Tárbiya – adamzat jámiyetiniń ajıralmas bólegi, mádeniy dárejesiniń aynası hám rawajlanıwınıń tiykarı bolıp xızmet etedi. Ol jámiyet rawajlanıwınıń tiykarǵı buwını sıpatında, jámiyetlik tájiriye, ruwhıy-adamgershilik hám milliy dástúr, úrp-ádetlerdiń birligin, olardıń áwladtan-áwladqa ótiwin hám jámiyet rawajlanıwın támiynlewshi tiykarǵı kúsh bolıp esaplanadı.

Tárbiya - násil, ortalıq, dóretiwshi xızmet hám adamgershilikli qarım-qatnas sistemasında adamnıń shaxs bolıp qalıplesiwiniń tiykarǵı faktori sanaladı. Abdulla Avloniydiń sózi menen aytqanda «Tárbiya – bul ya ómir, ya azatlıq, ya apatshılıq, ya saadat, ya baxıtsızlıq máselesi...» bolıp qalǵan hám qala beredi. Tárbiya – hár bir shaxsta belgili bir fizikalıq, ruwxıy, ádep-ikramlılıq sıpatlardı qalıplestiriwge qaratılǵan ámeliy pedagogikalıq process; insannıń jámiyette jasawın

támiyinlew ushın zárúr bolğan aqlıy-fizikalıq, kórkem-estetikalıq hám ádep-ikramlılıq - ruwxıy ózgesheliklerin qalıplestiriwge baǵdarlangan ilájlar kompleksı.

Tárbiya - turmıstı bilıw, oǵan tayarlanıwday juwapkershilikli wazıypanı orınlaydı. Tárbiya - balanıń ana qursaǵındaǵı waqıtlarınan baslanıp, pútkil ómir boyı dawam etetuǵın úzliksiz process. Tárbiya – insannıń inasanlıǵın támiynleytuǵın ázelden bar hám máńgilik qádriyat.

Pedagogikada tárbiya túsiniǵinen basqa tárbiyalaw túsiniǵide qollanıladı. Ol tárbiya procesiniń ózine tán bolğan tiykarǵı belgilerin, rawajlanıw basqıshların belgilep berip, olar arasındǵı negizgi baylanıslardı hám ishki qarama-qarsılıqlardı kórsetedi. Tárbiyalawda toqtap qalıw, «ızdegiler»diń jetip alıwı ushın kútip turıwlar bolmaydı. Kún menen túnniń, ay menen aydıń, jıl menen jıldıń almasqanı siyaqlı olda úzliksiz alǵa qaray rawajlanıp bara beredi hám balanıń pútkil ómiri boyı dawam etedi. Biraq, tárbiyanıń nátiyjeleri oqıtıwdıń nátiyjeleri siyaqlı birden kózge taslanbaydı.

Ol uzaq waqıtlar dawamındaǵı tınımsız miynetti, shıdamlılıqtı, tásir jasawlardı, kútiwdi talap etedi.

Feodalizm jámiyetindegi tárbiya qatlamlı túske iye boldı. Jámiyet dvoryanlar, ruxanıylar hám diyqanlar, ónermentler qatlamlarına bólinde. Hár bir qatlamnıń óz aldına tárbiya maqseti boldı. Dvoryanlar balaların mámlekettegi basshı xızmet orınlarına tayarladı, mártlikke, joqarı adamgershilikke tárbiyaladı. Ruxanıylar bolsa balalarına diniy tárbiya berdi, diniy táliymatlardı úyretti. Diyqan hám ónermentlerdiń balaları tárbiyanı tiykarınan úyde, miynet procesinde aldı.

Olar ushın arnawlı ashılǵan mekteplerde balalar ónermentshilikke, sawda islerine, oqıw, jazıw hám esaplawǵa úyretilgen.

Tárbiyanıń wazıypaları delingende tárbiyanıń jobalastırılǵan aqırǵı nátiyjesine, maqsetine erisiw ushın orınlanatuǵın talaplar sisteması túsiniledi. Tárbiya procesinde tárbiyalanıwshınıń sanası qalıplesedi, sezimleri, oy-pikirleri rawajlanıp baradı. Tárbiya dáslep shańaraqta qalıplesip baradisoń mektep dâwirinde jetilisip rawajlanıp baradı. Sol waqıttaǵı Orta Aziyada dáslepki mektepler jeke menshik mektepler payda boladı, muǵallım jallap balalardı úyde oqitiw ilajları ádetke aylandiriladı. Qala hám awıllarda ashılǵan mekteplerde balalardı oqitiw 6 jastan barıp, álipbeni úyrenip onıń ayırım hâriplerin jazıwdı úyrenen. Er balalar hám qız balalar bólek oqıtılǵan.

Sol dâwirde baslanǵısh bilip beretuǵın mektepler hám joqarı bilim beretuǵın meshit hám medireseler bolǵan. Mektepler tiykarınan meshitler qasında ashılǵan hám imamlar oqitiwshılıq etken. Medreselerde diniy bilimlerden tisqari dunyalıq bilimlerde berilgen yaǵniy nizamshılıq (fiqh), logika, matematika (riyazat), geometriya (handasa), astronomiya, medicina, tariyx, geografiya, ádebiyat, poetika (ilmu aruz), arab tili hám onıń morfolagiyası (qofiya) oqıtılǵan. Medresede eń bilimli tájiriybeli qanıgeler sabaq bergen. Baslanǵısh bilim beriw mekteplerinde 5-6 jıl dawamında oqıtılıp, arab álipbesi, hâriplerdiń oqiliwi úyretilip barılǵan. Keyingi basqishta Quran sureleri hám ayatları " Haftiyak " yaǵniy (Qurani kârimniń jetiden biri) oqıtılıp soń " Shor kitap " (tört kitap) onnan keyin bolsa Suwpi Allayardıń "Risolai aziza", "Sabat ul aji zin" kitaplari oqıtılǵan. Orta âsirlerde hayal- qızlar mektepleri bay adamlar úyinde yamasa oqitiwshi hayallar úyinde ashılǵan bolıp, hayal - qızlar oqitiwshılarınıń Otin oyı, Otin Bibi, Bibi Otin, Bibi Xatun dep ataǵan. Olar qızlarǵa uy jumsların uyretken. XIX asirdiń ekinshi yarımı XX âsir naslarında Türkistan ulkesinde uzaq tariyxıydâwir ishinde qalıplesip rawajlanǵan bilimlendiriw sisteması dawam etti. XIX asirdiń ortalarınan baslanǵan basqınshılıq jûrisleri nátiyjesinde kaloniyaǵa

aylanğan Turkstanda jergilikli xaliquñ dásturlik bilimlendiriw sistemasında da kalloniyalıq hukimettiñ mápelerin gòzlewshi siyasat jurgizildi. Bul eñ dáslep jergilikli xaliqu ruslastiriw maqsetinde dúzilgen rus - tuzem mektepleri ashılıp hám olardıñ sani tez pát penen kóbeyttirildi.

Rossiya imperiyasınıñ hár turli guberniyalarinan Türkistanğa kpsirip alıp keltirilgenlerdiñ balalarına bilim beriw arqalı hákimyat wákılleri menen jergilikli xalıq ortasında daldálshılıq qılatuğın awdarmashılardı tayarlaw kòzde tutilğan. Sonıñ menen birge bul mektepler arqalı tiykarğı jergilikli xalıqta rus madeniyatin keñ en jaydırıwğa hareket etilgen. Sol sebepli Turkistan general gubernatori G. Rozenbax (1884-1889) birinshi rus- tuzem mektebin 1884- jıl Tashkentte Saidğani Saidazimjanniñ uyinde ashti. Dáslep bul mekteplerge jergilikli sawdager hám isbilermenler óziniñ balaların oqıwğa bergen. 1911-jıl nıl mektepler sani 89 ğa jetedi. Rus - tuzem mekteplerinde oqıw kúni eki bòlimnen ibarat bolıp, dáslep rus oqıwshısı oqıwshılarğa (oqıw, jazıw, esap) ekinshi bòliminde shiniğıwları sabaqlardı jergilikli muğallım alıp baratugin edi. 1896- jıl Tashkentte birinshi gimnaziya shılıp, onda zamanagòy pánler menen kúndelikli turmista zàrur bolatuğın bilimler berilgen.

XVIII- XX àsirlerde bilimlendiriw sistemasi jetilisip bariwi sebepli sol dàwirdegi oziq oyli shayir hám oyshıllar jetilisip shiğa baslaydı. Olardıñ pedagogikalıq pikirleri, kòzqarasları rawajlanıp baradı. Bul bolsa pedagogika pàniñ rawajlanıwına óziniñ unamli tásirin tiygizedi. Bul sòz etilgen dàwirde XVIII- XIX àsirlerde jasap ótken ullı insan Munis Xorezmiy bolıp, onıñ shiğarmalar jaslarğa tereñ bilim beriwge qaratılğan shiğarmalar bolıp esaplanadı. Xorezmiy Xiywağa jaqın jerdegi Qiyat awılında Awezbiy shañaragında 1778-jılı dunyağa keledi. Onıñ àkesi Awezbiy ilim hám madeniyattiñ qàdirine jetetuğın dòretiwshilik miynet adamların húrmetleytugin adam bolğan. Sol sebepli balasınıñ ilim hám dòretiwshilik penen shugillanıwına baylanisli bolğan barlıq arzu- ùmitlerin àmelge asiriwğa hàreket etken. Munis Xorezmiy dáslepki bilimdi awıllıq mektepde aladı soñ Xiywa medreseleriniñ birinde oqıydı. Ol ilim sırların sol dawirdegi belgili ustazi Saydiyshanxojadan ùyrenedi. Oqıw barısında arab, parsi tillerin puqta ùyrenedi. Jas shayir sol waqıttağı qosıqların " Munis" àdebiy laqabı menen jazadı. 1804 - jılı qosıqların bir tolamğa jàmleydı. 1815- jılı bolsa 16892 qatardan ibarat bolğan " Munisul - ishshoq " qosıqların jàriyalaydı.

Al, 1804 - jılı bolsa jazıwğa, xat taniwğa bağıshlangan "Sabodi tàlim" atlı qollanbasın jazadı. Bul shiğarma sawat ashıw jollarına umtiliwshılar ushin oğada ahmiyetli boladı. Onıñ birinshi bòliminde xat taniwğa hám jazıp ùyreniwge kerekli bolğan oqıw quralları haqqında, al ekinshi bòliminde bolsa xat taniw hám jazıw sheberliklerin jetilistiriw usılları boyınsha ameliy bağdarda bilimler beriledi. Munis Xorezmiy óziniñ tàlim - tàrbiyalıq qosıqlarında doslıq, wapadarlıq maselelerine ayırıqsha itibar qaratadı.

Uliwma aytqanda Munis Xorezmiy óziniñ tàlim- tàrbiyalıq kòzqaraslarında irasgòylik, doslıq wapadarlıq, sadiqlıq, adalatlılıq, shirin sòzlilik ,gozzal insaniy pàzoletlerge iye bolıwshılıqtı joqari bahalaydı. Xalıqtı ilimli bolıwğa shaqıradı. Kúnxoja Ibrayim ulı (1798-1880) niñ jàmiyetlik - pedagogikalıq kòzqarasları ayırıqsha diqqatqa ilaylıq. Ol XIX àsirdegi qaraqalpaq xalqınıñ oğada ullı shayir – oyshılı mektep ashıp ustazlıq etken muddaris. Shayırdıñ ómiri tuwralı mağlıwmatlar bizge izbe-iz kelip jetpegen. Shayırdıñ ómirine tiyisli tiykarğı mağlıwmatlar onıñ «Jaylawım», «Ólim», «Ármanda», «Qashan kórermen». «Kún qayda», «Shalqıp maqsetli jerge bara almay», «Bolar ma eken», «Meniñ balam», «Umitpaspan», «Balam ólgende», «Jarımadım», «Ne boldım», «Sazan-aw», «Yarım qal endi», «Shağalalı kóldey shalqımay», «Qızıl qum», «Kim biler»,

«Kórinbey» siyaqli qosıqlarında jámlengen. Shayırdın ómiri tuwralı biraz bahalı maǵlıwmatlar Berdaq hám Ótesh shayırlardıń shıǵarmalarında ushırasadı. Sonıń menen birge, shayırdın tikkeley áwladlarınan jazıp alınǵan maǵlıwmatlar da bahalı maǵlıwmat beredi. Shayırdın ata-anası erterek qaytı bolǵan. Bunı onıń qosıqlarındaǵı «Atam óldi ráhatimdi kóre almay», «Anadan jetim qalıppan, qańǵırıp jetim bolıppan» degen qatarlar ayqın kórsetedi. Usılayınsha jarlılıqtıń ústine jetimlik azabı, shańaraq mashqalası qosılıp shayır hár tárepleme turmıs qısqısına ushıraydı. Onıń «Ólim» qosıǵındaǵı Zar jılap otırǵan úyimniń ishi, Eki ul bala bar ózimnen kishi, — degen qatarlarǵa hám shayırdın sońǵı áwladlarınıń bergen maǵlıwmatlarına qaraǵanda Kúnxoja, Ayxoja, Nurxoja degen eki inisi menen jetim qaladı. Bolajaq shayır "Qaraqum iyshan" medresesin tamamlap Jańadarya (Moynaq) dametep ashıp ustazlıq etken Kúnxoja shayırsılıq hám qissaxanlıq benen shuǵıllanǵan. Shayırdın pedagogikalıq kózqarasları jámiyetlik- filosofiyalıq túsiniqlerinen kelip shıǵadı. Ol jámiyettegi unamli -unamsız qubilislar adamlardıń alǵan tárbiyasına, aqıl - túsiniǵine baylanisli júzege keletuginin aytip ótedi. Shayırdın "Meniń balam", "Balam ólgende" h.t.b qosıqlarında tárbiyanıń barlıq túrlerin jas waqıttan baslap qalıplestirilse sapalı bolatuǵının, adamnıń jaqsı - jaman dep bóliniwi alǵan tárbiyasına baylanisliliǵın túsindiredi, tárbiyada adam jasaǵan ortalıqtıń qatnası úlken ekenligin, turmista jetim, ámengersiz qalǵan jaslardıń geyde jaman ortalıqtaǵı tásirlerge beriliwi mümkinligin bunday jaǵdaydıń aldın alıw lazımlıǵın aytadı. Onıń "Kórerseń", "Malim qayda" qosıqlarında insannıń taǵdirin aqıl ádebin nasıl -belgilemeytuǵının bayanlaydı. Unamsız minaz -qulıqlı jaslardı qaytadan tarbiyalaw arqalı hám olardıń ózin - ózi tarbiyalaw járdeminde jaqsılar qatarına qosıwǵa bolatuǵınına isenedi. Usı isenim arqalı ol pútkil jamiyette tarbiya arqalı jaqsılaw mümkin degen juwmaqqa keledi. Al, Kúnxojanıń " Jaylawim" qosıǵında adamaqıllılıǵı menen abırayǵa, qadırlılıkke erisetuǵının biraq, aqıl qubilisi adam menen birge tawilmaytuǵının, ol úyretiw, tárbiya beriw arqalı sırtqı unamli tásirleri járdeminde rawajlantuginin adamnıń dunyani tanıp- biliwinde seziw aǵzalarınıń xızmeti, olardıń ózara baylanisliliǵı birin- biri tolıqtiriwi oǵada áhmiyetli ekenligin bayanlaydı. Kúnxojanıń jaslarǵa estetikalıq tarbiya beriw kóz qarasları diqqatqa ilayiq. Ol gozzallıqtı bahalawda mazmun hám forma máselesine itibar berip, sulıwlıqtı túsiniwdiń tiykarǵı ólshemi mazmun ekenligin bayanlaydı. Shayırdın kóp ǵana pedagogikalıq pikirleri házirgi jaslar tárbiyasında da úlken áhmiyetke iye bolıp kelmekte.

Sunday-aq bul dáwirde Ajiniyaz Qosıbay ulınıńda tálım - tárbiyalıq hám pedagogikalıq kózqarasları úlken áhmiyetke iye. Ajiniyaz shayır 1824-jılı Moynaq rayonu aymaǵına qarashlı «Qamıs bóget» degen jerde orta xallı diyqan xojalıǵında dúnyaǵa keledi. Ata-babaları balıqshılıq, ańshılıq hám egin egip kún kóretuǵın adamlar bolǵan. Ajiniyazdıń ákesi Qosıbay, onıń ákesi Baltabek, arǵı atası Aqjigit óz dáwiriniń batır adamları bolǵanlıǵı belgili. Anası Náziyra sózge sheshen, óz dáwiriniń dilwar hayallarınıń biri bolǵan. Ajiniyaz jasınan ziyrek bolıp, awıllıq meshit-mektepte oqıp bilim alǵan. Xiywadaǵı Sherǵazı xan medresesine oqıwǵa baradı. 1840-1844 jıllarda Xorezm, Xiywada ilim-bilim u'yrenedi. Sherǵazı xan medresesinde oqıǵan dáwirinde Ajiniyaz pútkil Shıǵıs du'nyası, arab ádebiyatı, mádeniyatı, Orta Aziya hám Qazaq dalasına belgili bolǵan ulama-mashayıqlar, pútkil Turan-Turkistan miyrasları menen óziniń túp nusqasında arab, parsı tillerinde tanıadı. Bozataw, Qamıs bóget, Jetim ózek degen jerlerde mektep ashıp, jergilikli xalıq balaların oqıtqan, dóretiwshilikke berilip qosıqlar jazǵan. Ajiniyazdan bizge hár qıylı temada jazılǵan bir júz eliwege jaqın lirikalıq qosıqları miyras bolıp qaldı. Ol qaraqalpaq ádebiyatı

tariyxında asa bilimli lirik shayir bolip qalıw menen birlikte, óz qoljazbaların miyras etip qaldıra alğan belgili kórkem sóz iyeleriniń Ajiniyaz Hámra degen qızǵa úylengen. Onnan Naǵmetulla, Habibulla, Nietulla degen úsh bala hám Húrzada atlı bir qız tuwıladı. Shayırdıń aqlıq-shawlıqları házirgi Qońırat, Qanlıkól, Shomanay rayonlarında hám de Nókis qalasında turadı. Shayir adamlardıń anadan tuwiliw principini birdey ekenligi biraq, turmista " Bárshe birdey bolǵan emesligin, olardıń bir - birine parqınıń payda bolıwı tarbiyadan ekenligin túsındiredi. Ásirese tarbiyanıń áhmiyetli tarepi jaslarǵa óner bilim úyretiw ekenligin biraq, jámiyettegi har qiyli qiyınshılıqlarǵa baylanisli " heshkim ayap nárez salmas, óner - bilim baǵqa megzer", deydi. Ol óner - bilin eldi abadanlastırıwshi, qiyınshılıqtan shıǵarıwshi qural dep esaplap, hár bir insan bilimli bolıwı, ilimler bayanlanatuǵın pikirlerdi ózlestirip bariw kerekligin aytıp ótedi. Balanıń bilimdi puqta iyelewı onıń jeke umtiliwına hám ustazdıń oqıtıw usılına baylanisililiǵın túsındiredi. Ajiniyaz shayir jaslarǵa pák adamgershilik belgilerdi qalıplestiriw tárepdari bolip, tarbiya nátiyjesinde olardıń keleshekte haq kewil, miyrim-shápáatlı, ózara dos, hadalmiynet etip jasawına tiykar tayarlanıwın talap eted. Insan bul dunyanıń tiykarǵı tutqası bolıwı ushin tarbiyalanıwı tiyisililigin ortaǵa qoyadı.

Onın' shig'armaları ta'lim – ta'rbiya mektebi bolıw menen birge do'retpeleri ha'zirgi a'wladqa ruwxıy ku'sh, estetikalıq zawıq baǵ'ishlawı menen qunli. Prezidentimiz aytqanıday: "A'jiniyazdin' jarqın lirikası jaslıqtın' gozzallıqtın' ha'm jaqsılıqtın' o'shpes ko'rkem yesteligi bolip tabıladi ha'm bul yestelik shayir ta'riyplegen bas ketse de tuwri joldan qaytpag'an, la'bız hadal ma'rt ha'm ken'- peyil jas a'wladtı' ta'rbiyalap jetilistiriwde mudami ruwxıy ta'rbiya quralı' bolı'p xi'met etetug'ini so'zsiz", - degen edi professor Ken'esbay Allambergenov. Keleshegimiz bolg'an jas a'wladtıń jetik ka'mil insan bolip jetilsiwinde A'jinyaz do'retpeleri jaslar tarbiyasında ruwxıy azıq bola aladı. Sóz etilip atrǵan dáwirde qaraqalpaq xalqınıń belǵılı shayir- oyshılı Ótesh Alshinbay ulınıń (1828-1902) tálım - tarbiyalıq oy- pikirleride kúta mazmunlı boladı. Basqa da qaraqalpaq shayırları sı-yaqlı Ótesh shayırdıń ómiri haqqındaǵı maǵlıwmatlardı, tiykarınan, onıń óz shıǵarmalarındaǵı ayırım qosıq qatarları menen birge ilimiy ekspediciyalar waqtında el awzınan jazıp alınǵan maǵlıwmatlardan alamız. Bunday maǵlıwmatlardıń kópshiligi 1930-jıllardıń basında xalıq arasınan jazıp alınıp, baspasózde daǵazalandı. Shayir bala tarbiyasında shańaraq, ata-analardıń órneǵi úlken tásir kórsetetuǵının, jaman áke balasın jamanlıqqa qalıplestiretuǵının, nátiyjede bala ákesiniń "aynimaǵan ózi" bolıp shıǵatuǵının aytadı. Ótesh jaslardı aqıllılıq penen minez-qulqın uslap tutıwǵa ózin - ózi basqarıwǵa tarbiyalaw áhmiyetliligini de aytadı. Jaslardı ar-namisli bolıp, dushpanlarǵa sir ashpawǵa, ótirik sòylemewge pikirdi oylap duris bayanlawǵa ,jámıyetke birlesip, el - xalıq penen doslasıp jasawǵa ádetlendiriwge ,xalıq ğamin oylawǵa tarbiyalaw idealarin bayanlaydı. Shayir hayal - qızlardıń tarbiyası doqqat awdarıp ("Gulziyba", Qızlar" t.b) olardıń insaniylik huqıqın húrmet etiw kerekligin, analar kòrgenli, tarbiyalı bolsa shańaraqda perzentlerin jaqsı tarbiyalaytıǵının, tarbiyanıń saǵası shańaraqdan bundaǵı analardıń balaǵa beretuǵın tarbiyasınan baslanatuǵının aytadı.

REFERENCES

1. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik Uzbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. –T.. "Uzbekiston", 2016 y.

2. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy taqlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik-har bir rahbar faoliyatini kundalik qoidasi bulishi kerak. - T.: "Uzbekiston", 2017 y.
3. O.Alewov, A.Pazilov, Q.Seytmuratov, T.Otebaev "Pedagogika tariyxi"
4. Nókis. 2020-jíl.
5. K.Xoshimov, S.Níshanova t.b «Pedagogika tarixi» T. «Uqituvchi» 1996-yil.
6. Xojamuratov K. B. THE FOUNDATIONS AND FORMATION OF PAINTING IN THE FINE ARTS OF KARAKALPAKSTAN IN THE 1970S AND 1980S //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 2. – C. 341-345.
7. Xojamuratov Q. B. ISSUES OF THE DEVELOPMENT OF FINE ARTS IN SCHOOLS //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 2. – C. 333-336.

Internet saytlari:

8. [www. tdpu. Uz](http://www.tdpu.uz)
9. [www. pedagog. Uz](http://www.pedagog.uz)
10. [www. Ziyonet. uz](http://www.Ziyonet.uz)